

THE BLACKBIRD

Traditional music from Wales and Ireland played on wooden flute

by Diarmuid Johnson

Most of the music on this album I learned between 2002 and 2006 whilst living in Llanwenog near Lampeter in Ceredigion, West Wales. A meeting with piper and artist Ceri Matthews and singer Julie Murphy set the wheels of the adventure in motion. Subsequently, during these years, I discovered parts of a hidden Wales little mapped or documented, learned two hundred tunes that Ceri and others had harvested largely from old books and manuscripts, and became acquainted with dimly-lit and homely slate-roofed pubs such as *The Angel* in Llansawel, *The Eagle* in Llanfihangel-ar-Arth, *The Allt-yr-Odyn* by Capel Dewi, and the legendary *Besi's* of Cwm Gwaun. Other musicians whose company and friendship I enjoyed during this time include Martin Leamon and Sille Ilves, along with such characters as Dan Morris, John Morgan, Jason Lawday, Cas Meurig, and occasional adventurers from distant Swansea or Cardiff.

Unlike Brittany with its distinct dress, dance, dialect and musical styles; unlike Ireland with its well-defined sub-traditions in Donegal, Sligo, Clare, Galway and Roscommon; unlike Scotland with its towering Gaeltachd pipers and busy Lowland fiddlers, acoustic music in Wales, with the exception of the emblematic harp, is best understood as the sweet wine of scattered individuals – enthusiasts, composers, dreamers, and revolutionaries. The music on *Y Deryn Du* belongs to this eclectic world. It is part of a personal repertoire shared for a few short years by a micro-community whose members later dispersed.

The flute occupies a privileged place in this world. A relatively modest instrument, less expensive than violin or cello, easier to maintain than a harpsichord, and well-suited to those who, for various reasons, might find themselves on the road, the 'romantic' flute – successor to the simple baroque flute – was a vehicle for the ordinary man or woman to express a wide range of emotions, and thus to comment in a lyrical and personal way on the human condition.

This act of expression is not only enriching for the musician and his listeners, it is also a liberating act, and, in the decades around 1800, notions

of liberation soon lead to debates surrounding the French revolution, the American war of independence, and the burning question of slavery. Little wonder that Unitarian polymath and poet Iolo Morgannwg (1747–1826) was a flute-player too, as were others of his ilk, amongst them Ifor Ceri (1770–1829), another son of Ceredigion, an avid collector of old airs and melodies.

All that said, the backbone of the Welsh tradition has always been the *language* rather than instrumental music, and the word – spoken and sung – reigns supreme in the land of the *cywydd*, *triban*, *canu caeth*, *canu rhydd*, *englyn*, *emyn*, *aria*, *canu protest*, *baled*, *roc-n-rol* and other forms of poetry and oral expression throughout the centuries.

From an Irish perspective, one good comparison of the lyric and musical reality in mid-20th century rural Wales would be to imagine rural Limerick, Oirialla, Tipperary or Cork two centuries earlier in the mid-18th century. The harp has gone into decline. The fiddle has yet to emerge from the chambers of the big house. William Kennedy has yet to invent the uilleann pipes. The Gaelic people are singing work-choruses and the swelling love-songs of the last professional poets of the Gaelic world. The repertoire at a local *eisteddfod* in Lampeter or Tregaron in 1958 would have been specific to the context of the age, but Peadar Ó Doirín (1700–1769) or Seán Ó Tuama (1706–1775) would have recognised and enjoyed the lyric vibrancy in the hills and valleys.

The comparison has its limits of course. 20th century Wales is a partially industrialised country. And its culture is predominantly post-Catholic since the reign of Henry VIII. In this light, it is a country more readily comparable with parts of Germany, the Netherlands, and Scandinavia than with its so-called ‘Celtic’ sisters: its musical practitioners were well-versed in sol-fa, and, rather than Fenian lays or the wail of the keening women, the *emyn* (hymn) and neo-classical *cerdd dant* held sway.

Focusing on the microcosm of mid-Ceredigion, the place in Wales where my own roots lie, deep in the Teifi Valley (*Dyffryn Teifi*) and the Vale of Aeron (*Dyffryn Aeron*), a few words of explanation on the sources of some of the tunes serves to illustrate another aspect of the tradition and history that has helped to bring this recording about.

In the 18th century, a time when Europe was emerging from the monarchic centuries of the Spanish and British empires, a time when science and rationality was beginning to shape modern life, Wales embraced various forms of non-conformist religion – denominations that did not subscribe to state Anglicanism. Foremost of these denominations was Methodism, a cousin of the austere forms of religion first promoted by Calvin (1509–1564) and Knox (1514–1572).

Methodism, as did other non-conformist denominations, contributed in several ways to the survival of the Welsh language. Teaching hundreds of thousands of people to read and write their own language was central to this contribution. As was the case in other Protestant countries in Europe, however, the adoption of protestant values caused discontinuity with the earlier popular culture of the people, their veneration of the old saints, their many superstitions and complex local customs. Not everywhere in Wales did the several offshoots of Calvinism triumph however. One area that resisted its appeal, its dogma and ideology has survived to this day in Ceredigion. Within a radius of 10 to 15 miles of the town of Lampeter, this area is known as *Y Smotyn Du* – ‘the black spot’.

In this area, numerous Unitarian chapels were established in the late 18th and 19th century by radical preachers. Unlike many of their contemporaries, these men preached a doctrine other than fire and brimstone, a doctrine informed the principles of egalitarianism and tolerance. Part of the influence they brought to bear on culture in Ceredigion was a respect of inherited traditions including popular music and song. Whereas popular music declined in areas of Wales dominated by religious austerity, in the milder Unitarian oasis of mid-Ceredigion, singing and traditional forms of entertainment continued to thrive, and lingered on well into the 20th century, until radio and television invaded the hearth.

One of the best known collector of songs in Ceredigion was J. Ffos Davies (1882–1931). In a recent book, *Man Gwyn y Smotyn Du* (Y Lolfa 2022, p. 27), Cyril Jones states that J. Ffos Davies collected scores of songs from various parts of the county, including Cribyn, Cilcennin, and Felinfach – all close to Lampeter. Many of these songs were later published in *Forty Traditional Tunes Issued by The Cardiganshire Antiquarian Society*.

Only in the darkest days of 2022, now as authoritarianism raised its head again in Europe, only while planning and recording *Y Deryn Du*, and reading

Man Gwyn y Smotyn Du, did I grasp the essence of what had been happening during my time in Llanwenog between 2002 and 2006. I was surrounded by a rural community shaped by a humanist Unitarian culture, a rural community unlike any other in the country. The songs and tunes that anthropologists such as J. Ffos Davies collected over a hundred years ago form part of the corpus that Ceri Matthews and like-minded contemporaries have used in our time to breath new life into dormant treasures. Just as Ifor Williams had helped Wales rediscover the Mabinogi; just as Cecily O'Rahilly had helped Ireland rediscover Cú Chulainn; just as La Villemarqué had helped Brittany reinvent its bardic heritage in *Barzaz Breizh*, we too were digging for gold, but on the banks of the river Teifi and its shy tributaries, the Clettwr and the Cledlyn.

This gold we dug, however, is ours neither to hoard nor to possess. It is ours only to admire, to polish, and to hand on to others whose paths we cross on our journey. It is the gold that shines in the beak of the blackbird – *y deryn du, y fwyalchen, an lon dubh*. Because the blackbird will sing for all men and for all women, regardless of their creed, their tongue, or the colour of their skin: *canu i bawb mae'r deryn du*.

The words I now write to conclude the introduction to this innovative Fflach Tradd project – a bridge between two countries – are in memory of Kevin Davies, co-instigator of the project, who passed away suddenly in 2022, and of Cen Llwyd (1952–1922), preacher at Rhyd-y-Gwin, Ciliau Aeron, Cribyn, and other local Unitarian Chapels, a friend who always supported my work, notably my first book in Welsh *Y Gwyddel* (Gomer 2011), and later *Pen and Plough* (Gwasg Carreg Gwalch 2015). Having left Wales five years ago in 2018, recording *Y Deryn Du* has reunited me with people who remember Kevin and Cen, and with places both men cherished, as do I.

Y CEINCIAU

OCHR 1

1. *The Blackbird Set Dance*

Pan oeddwn i'n grwt naw oed yn 1974, fe brynodd fy nhad Desmond Johnson *The Lark in the Clear Air – Irish Music on Small Instruments*, record gan John Doonan a'i ffrindiau. Mae *Y Deryn Du* yn un o'r ceinciau ar y record hwnnw. *Set Dance* yw hi. Arferid ei chwarae i gyfeilio dawns clocsiau gan ddawnsywyr profiadol. Mae 16 trawiad yn yr ail gymal. Roedd hynny yn rhy gymleth i fi ei godi â'r glust, felly dyma fy mam Llinos Morgan – Llinos Cwrt – yn trawsysgrifo'r alaw i fi. Y ffliwt Ff yr wyf wedi'i dewis oherwydd y hi sydd debyca i lais persain y fwyalchen.

2. *Polkas Gwyddelig*

Yn y 16fed ganrif, nid Vienna na Pharis, na Llundain na Leipzig chwaith, oedd ffynhonell cerddoriaeth Ewrop, ond dwyrain y cyfandir a'r hen Wlad Pwyl yn anad unman arall. Daeth tro ar fyd gyda thwf ymerodraeth yr Hapsburgiaid yn Awstria, ac o dipyn i beth aeth bri a chlod Gwlad Pwyl yn angof. Eto i gyd, mae ôl yr hen ogoniant yn y gair *polka*, sef dawns sydd â gwreiddiau yng Ngwlad Pwyl, gair a arferir ar draws Ewrop eto. Yn Iwerddon, dawns a gysylltir ag ardal Kerry ('Ciarraí' yn y Wyddeleg) yw'r polka. Does dim teitlau gyda fi i'r *polkas* yma. Ar y cyfan, yn wahanol i'r *reels* a'r *jigs*, dideitl yw'r *polkas* yn Iwerddon.

3. *Holl Brydyddion y Byd*

Oddi wrth Ceri Matthews y dysgais i'r gainc osgeiddig hon yn 2003. Enghraifft o ddychymyg ac o awen yr hen fyd yw hi. Yn hytrach na gosod y gainc ar un cyweirnod penodol, mi benderfynais ei thrawsgyweirnod i ar gyfer y recordiad gan orffen ar y nodyn C bas. *Holl Brydyddion Glân* yw'r teitl gwreiddiol, ond rhywsut gyda threigl amser, mi wnes addasu'r teitl i gydfynd â ehangder mawr dw i'n ei deimlo wrth chwarae'r gainc.

4. *Fear Siúil*

Dyma'r gerdd gynta yn y gyfrol *Rún na mBradán* (Coiscéim 2015). 'Teithio' neu 'ymfudo' neu 'crwydro' (ond nid yn ddiamcan) yw ystyr 'siúl'. Mae'r testun yn grynodedb o'm profiad ar yr heol yn ystod y deng mlynedd ar hugain rhwng tua 1990 a 2020. Bwrddwn y gerdd yw nad gwlad neu fro benodol yw gwir gynefin y bardd crwydrol, ond arosfannau a chroesffyrdd

ar hyd y daith lle y ddatgelir peth o ystyr y byd i'r teithiwr. Peidiwch â phoeni am union ystyr y geiriau, ac ymgollwch yn seiniau'r iaith Wyddeleg!

5. Bwlch Llanberis

Pan oeddwn i'n grwt ifanc, nid isgyfandir o'r enw Cymru oedd yn gynefin i fy nhylwyth, ond gwlad o'r enw Ceredigion. Ugain oed oeddwn i felly yn darganfod Gwynedd. Liw nos ganol gaeaf ar y ffordd i wn-i-ddim-lle, dyma fi yn penderfynu gyrru drwy fwlch Llanberis 'i gael gweld beth welen i'. Dyfaru wnes i wrth gwrs: ni chofiaf ond ymylon culion y ffordd, yr oerfel yn cnoi bysedd fy nhraed, a'r ymdeimlad fy mod ar fin plymio i'r dyfnderoedd trwy'r niwl a'r eirlaw. Ai cyd-ddigwyddiad oedd i'r record hwn gael ei recordio yn Nant Peris ger Llannon bron ddeugain mlynedd yn ddiweddarach? Anodd dweud. Ond mae'r dôn yn un urddasol iawn sy'n gweddu yn dda iawn i'r fflwt bren.

6. Toriad y Dydd

Tôn baroque yw hon nad cerddoriaeth werin mohoni ond cyfansoddiad bonheddwr diwylliedig yn un o dai mawr dwyrain y wlad – hwyrach yn y 18fed ganrif. Dychmygaf y cerddor yn ymhyfrydu yng ngolau'r wawr wedi iddo dreulio noson o haf yng nghwmni'r awen.

7. Ffarwél i Fedwas, Tower Colliery March, Ffarwél Dai Llwyd

Mae ffarwelio a chanu yn iach yn thema gyffredin yn y byd Cymreig – ffarwelio â'r cynefin ac â'r filltir sgwâr, ffarwlio â chariad ac â ffordd o fyw. A finnau'n Cymro alltud, dw i'n cydymdeimlo â'r brodor dienw o Fedwas gafodd ei ysgogi i gyfansoddi'r gainc gynta ar y trac yma.

Cyfansoddiad o waith Ceri Rhys Matthews yw'r ail gainc sef y *Tower Colliery March*. Rhwng y Rhicos a Hirwaun ym Morgannwg y mae'r Tower Colliery. Fe'i caewyd yn groes i ddymuniad y bobol leol yn y 1980au. Wedyn, yn 1993, fe gododd y glowyr y Faner Goch i gofio gwrthryfel y gweithwyr ym Merthyr yn 1831. Ar ôl brwydr faith, ailagorwyd y Tower Colliery, ac ar 2ail Ionawr 1995 gorymdeithiodd y glowyr yn ôl i'r pwll. Buddugoliaeth y glowyr sy'n ysbrydoliaeth i'r gainc felly.

Cainc ddisgrifiadol i'r ffidil ar ffurf *jig* yw *Ffarwél i Dai Llwyd*. Clywaf garnau'r ceffyl yn ymbellhau, a gweryru'r march wrth iddo dynnu yn aflonydd ar yr awennau.

8. The Skylark, Within a Mile of Dublin, John Henry's

Reels Gwyddelig yw rhain. Roedd y *Skylark* yn boblogaidd yn y 19fed ganrif ac yn yr 20fed ganrif hefyd. Cainc ddisgrifiadol yw hi: fe glywch yr ehedydd yn chwibanu yn daer gynta cyn dechrau cylchdroi yn *arpeggio* oddi fry nes cyrraedd y ddaear eilwaith. Cysylltir *Within a Mile of Dublin* â Felix Doran, pibydd oedd yn hel ffeiriau'r wlad i ennill bywoliaeth yng nghanol yr 20fed ganrif. Ffliwtydd lleol o Roscommon oedd John Henry – bardd gwlad o gerddor, fel petai.

Ochr 2

1. Lliw'r Heulwen ar y Dolydd, Cân y Cwswallt

Dyn o'r enw Evan Rowlands – ymhlith eraill – oedd yn arfer canu *Lliw'r Heulwen ar y Dolydd* dros gan mlynedd yn ôl. Un o ardal y Mynydd Bach rhwng Llangwryfon a Thregaron oedd Evan, cigydd wrth ei alwedigaeth, a chanddo siop ar Stryd y Bont yn Aberystwyth. Mae'n dôn sionc iawn sy'n perthyn i fyd y werin bobol cyn Diwygiad 1905. Un o ganeuon cwswallt traddodiadol Ceredigion yw'r ail dôn. Mae iddi naws gellweirus iawn: bron nad chwerthin y mae'r ffliwrt wrth wneud sbort am ben y cwswallt druan! Roedd bobol fel Thomas Herbert ac Evan Davies yn canu caneuon cwswallt fel y rhain ym mhlwyf Cribyn a'r cylch yng nghanol Sir Aberteifi tua throad yr 20fed ganrif.

2. Morwyn y Pentre

Yn harbwr Roscoff yn Llydaw y dysgais y polka uchel ael hwn tua 1988. Aros am y cwch yr oeddwn i, a digwydd taro ar Jonathan Shorland. Crefftwr a cherddor yw Jonathan sy'n gwneud pibau ac yn trwsio gwahanol fathau o offerynnau cerdd. Fe fu yn byw yn Aberystwyth a'r ardal am gyfnod, a chwarae gyda grŵp llwyddiannus o'r enw *Y Saith Rhyfeddod*. Nid wyf yn cofio dim arall am y diwrnod hwnnw yn Roscoff, ond mae *Morwyn y Pentre* yn ffefryn gen i byth oddi ar hynny. I Jonathan y mae'r trac hwn.

3. Rhai o'r manau pwysicaf yng nghynefin y teulu ers y 19fed ganrif

Pant Coch, Bronallt, Cors Fochno, Ty Mawr Trichrug, Prysgaga, Pensietin, Maesglas, Henbant, Cwrtmawr, Llwyncelyn, Brynarel, Feidrfair, Bwlhclawdd, Rhos-y-Gilwen, Glandwr, Swyddffynnon, Dihewyd, Cors Caron, Felinfawr, Cnwcyfallen.

4. Y Deryn Du, The Blackbird Hornpipe

Cân o Gydweli, Sir Gâr yw'r gainc gynta. Byw gyferbyn â'i gilydd bob ochor i'r aber y mae'r cariadon yng Nghydweli a Llansteffan. Bwriad y naill yw danfon y deryn du yn llatai at y llall. Dyma gân yr wyf yn ei chysylltu â chanu Julie Murphy. Ei chwarae yn yr wythawd uchel yr wyf ar y recordiad, er mwyn dynwared llais yr aderyn yn un peth, ac er mwyn disgyn i'r wythawd bas yn yr ail gainc. *The Blackbird* yw teitl hwnnw hefyd. *Heavy hornpipe* Gwyddelig yw hi sef pibddawns araf oedd yn addas ar gyfer dawnsio clocsiau.

5. Môn ac Arfon

Dwy dôn emyn yw rhain. Fe'u dysgais oddi wrth ŵr bonheddig o'r enw Geoff Hardiman, Sais a symudodd i Langefni i ffarmio gan droi yn Gymro cadarn. ('Geoff Cap' oedd pawb yn galw'r brawd: roedd yr hen gap brethyn ar y sgiw-wiff ar ei dalcen bob amser.) Mae naws hynafol a lled dywyll i'r ddwy dôn, ond mae'r nodyn D siarp yn disgleirio fel llafn o haul ar lethrau'r mynydd wedi cawod o law. Weithiau wrth chwarae Môn ac Arfon, dw i'n meddwl am y *toulu* (sef y *phantom funeral*).

6. The Spalpeen's Lament

Gweision ffarm oedd y *spalpeens* yn yr hen amser yn Iwerddon. Gweision crwydol oeddynt oedd yn arfer mynd o'r naill man i'r llall yn cynaeafu ac yn llafurio yn ôl y galw. Caled iawn oedd bywyd y *spalpeen* ar adegau, a'u hamodau gwaith a llety yn bur sylfaenol mae'n debyg. Mae'r gainc hon yn mynegi peth o'r trallod a'r gofid a ddeuai i'w rhan. Oddi ar y record *The Lark in the Clear Air* (1974) y dysgais i'r alaw. Pur anaml mae'n cael ei chwarae yn Iwerddon erbyn hyn. Aeth byd y *spalpeen* heibio.

7. Hafotty Dafydd Owen, Gwynt Y Glan, Mynydd Yr Heliwr

Mae'r gainc gynta yn debyg i rai o *jigs* gorau traddodiad Iwerddon, *The Mist Covered Mountain* neu *The Humours of Drinagh*, er enghraifft. Naws y 19fed ganrif sydd i'r ail *jig*: mae'n fy atgoffa o *Haste to the Wedding* a *Banish Misfortune*. Stephen Rees a gyfansoddodd *Mynydd yr Heliwr*. Recordiais y tair yn 2006 yn stiwdio Dylan Fowler yn y Fenni. Trac rhif 9 oeddent ar y *demo* hwnnw. Y *Number Nine Jigs* ydyn nhw byth ers hynny ar lafar gwlad yn nyffryn Teifi ac ar Benrhyn Gŵyr!

8. Dyffryn Clettwr

Afon yn Ne Sir Aberteifi (Ceredigion) yw'r Clettwr. Meddai'r gân: 'Do, mi hales amser llawen yn yr ysgol yn Llwrddwen ac wrth dilyn y pysgotwr ar hyd lan yr afon Clettwr'. Mae'n alaw hiraethus heb fod yn bruddglwyfus nac yn sentimental. Clywaf furmur yr afon wrth ei chwarae, a gweld glas y dorlan ar wib ar hyd y glannau gwyrddlas. Edwards Rees, Talgarreg a gyfansoddodd y gân. Fe wnaeth Kate Davies, Prengwyn ei recordio yn y 1960au. Mae *Cynefin* wedi'i recordio yn ddiweddar hefyd.

EACHTRA DHIARMADA I dTÍR PHÚCA AN tSEACA

Iomthúsa Dhiarmada ón gcúigiú lá déag go dtí an t-ochtú lá déag de mhí na Nollag sa mbliain a dó ar fhichead ar dhá mhíle d'aois Íosa Críost .i. nuair do bhí an Lon Dubh á thairfead aige i gcríochaibh na Breataine.

Lá dár éirigh an dubhfholtach dá leaba lánchluthar i gcathair ilsoilseach chrannach na Bruiséile gur chuala an teileafón ag práinnbhualadh go tinneasnach. ‘Heileo?’ Is ansin a labhair an dea-léitheoir ciallfhairsing cliste .i. Ceri ap Matho, agus is éard a dúirt: ‘Bí farainn láithreach óir is mithid ceirnín do dhéanamh roimh fhoirceann na bliana!’

Ní cian dá éis sin, chuaigh Diarmuid ar bord an dragúin iarainn .i. nathair an dá cheann .i. an traein líofa luath, go ráinig go cathair Londain dá aithle sin. Acht atá ní cheana, de dheascaibh chorraíl mhór na linne agus chostas dímhór na beatha ins na hollmhargaibh, nochá bhí duine ar bith ag obair sa tír, agus do bhí lucht tiománta na dtraenacha ar agóidscor agus ar stailc. ‘Ochón!’

Sheas an truán Diarmada ar urlár stáisiún Euston. Agus níor líonmhaire gaineamh na trá nó réalta na spéire ná an slua daoine a bhí ina seasamh faoi dhíon an stáisiúin sin. Arae ní hamháin go raibh agóidscor agus stailc sa tír, ach do bhí gréasán na n-iarnród ina chíor thuathail ag sioc agus ag sneachta, ag síon agus an smiorgheimhreadh. Ba throm an chúis agus an chéim ba ghéar.

Cé ea, ámh, ní luí ná lagmhisneach ba dhual don fhear. Agus nuair nár bh ea, d'éirigh go héadrom éanúil ionsair stáisiún Phaddington i bhfogas beagán achair de. Mo léan! Is ann a bhí slua eile ag mogallstánadh go míshásta ar na scáileán mhóra eolais. Agus ní hé an dea-scéal a bhí ar na scáileáin chéanna ach moill agus masmas, stadtaisteal agus sáinnchónaí. ‘Óchón!’

Is ansin a chuir an ceoltóir agus an t-oirfideach a ordóg faoina dhéad gur changail an fheoil go smior agus go smiortán. Agus is éard a foilsíodh dó go raibh dragún iarainn ar tí seoladh go ráilleach réimdhíreach go baile darb ainm Reading ar mhachairí Shasana. I bhfaiteadh na súl agus in iompó na boise, do bhí an fear glic gaosmhar i bolg an dragúin agus suíochán breá bunleathan faoi dhá phluic a thónach.

Cónaí ná oiriseamh ní dhearna an tréansiúlaí an lá sin ach an t-aistear a chur de ó Londain go Reading, ó Reading go hÁth na nDámh, ó Áth na

nDámh nó Cóbheantraí, ó Chóbheantraí go Barr-an-Ingim, ó Bharr-an-Ingim go hAlt na bhFaolchon risa ráitear Wolverhampton i mionchanúint chlanna Sacsan. Agus is le hársú an lae agus le díshorchú nóna a tharla dó in Costa Coffee sa stáisiún cúnglom ar an mbaile uaigneach sin. Ní dó ba ghearránta ámh, óir do bhí feasta i bhfogas beagán achair do Thír Thairngre .i. de dhúchas a shinsear féin i mBreatnachaihbh.

Is ansin a chuir an siúlaí siosmaideach a lámh ina phóca, agus is ann a bhí an buidéilín íocshláinte arna fholú go críonna aige. An chéad bholgam a bhain sé as an mbuidéilín sin, do ráinig tine agus teas an uisce beatha go scornaigh ann. Agus an dara bolgam go híochtar a sceadamáin. An tríú bolgam go hara agus go hionathar. An ceathrú bolgam go hioscaid agus go halt an dá rúitín. An cúigiú bolgam go hingne na hordóige móire ar dhá throith a chos.

Aithris ná insint ní heol ná ní dhéanfar ar eachtra ná ar imeachtaí an fhliúiteadóira as sin go Má-Chomh-Lachta in inbhear abhainn Dyfi risa ráitear Machynlleth i dteanga chianárta na Breatnaise. Codladh san áit sin dó an oíche sin. Ach ní gan proinn a chaitheamh leis an ollamh léannta agus leis an staraí eolgaiseach agus leis an talmhaí fódúil fíorthuisceannach .i. an Dr Emyr Williams risa ráitear ‘Emyr an Mhuilinn’ go háitiúil sa dúthaigh sin. Agus a chodladh leis.

Ní túisce a d’éirigh an ghrian arna mháireach ach d’éirigh an fánaí féasógach fir. Do chan a thráth, chaith baslach fuaruisce ar a aghaidh agus ar a urla, thug léim go tairseach, léim go staighre, an treas léim go proinnteach an óstáin bhig úd a raibh dídean na hoíche faighte aige ann. Is ansin a d’ith sé an salamandar de bhricfeasta bogbhruite blasta a dhéanfadh ballast dó as sin go nóin agus go deireadh lae óir níorbh aon tráth faillí é ach tráth gnímh agus gúmghaisce arís. ‘Tacsáí?’ arsa fear an tí. ‘Ná bac,’ arsa Diarmuid, ‘beifear faram gan mhoill’.

Moill ná míogarnach ní dhearna an dea-léiritheoir réamhráite .i. Ceri ap Matho ach do ráinig go haonláthair le fear an scéil go pras agus go pointeáilte. Agus do phógadar an dís a chéile go dil agus go díochra iar gcur na málaí i mbút an chairr dóibh. Ag bonnrothlú go bríomhar ó dheas dóibh ó Mhá-Chomh-Lachta go hAberystwyth, go Llanvarian, Blaenplwyf, go hAberarth agus go hAberaeron, do bhí scairf sneachta faoi bhráid gach sléibhe, agus seanghrian lagbhuí deireadh bliana ag doirteadh méaracán solais ar chonabhlach lom na gcrann agus na dtom. Siar uathu: cuan agus

ciúinmhuir faoi théigle agus faoi thlás. Ceann scribe: Llannon. 'Is mithid dúinn fos do dhéanamh um artola do cheannacht agus guthscéala do chur chuig an stiúideo,' arsa Ceri. Stop. Cheannaigh. Chuir.

Ní cian dá éis sin a ráinig an dís dea-cheoltóirí go Llannon risa ráitear fós Cill Bhríde i dteanga na nGael. Acht atá ní cheana, ní i gceartmheán an tsráidbhaile sin ná ar cholbha an longphoirt sin a bhí an stiúideo féin, ach tamall soir uaidh i ndiamhair na dlúthchoille suas agus in ascaill an chúnghleanna cois srutháin. Agus ní bóthar mín easpagúil bráidleathan a bhí roimh an dís an choill soir suas, ach slí chnapánach chuasmhar do bhí ag síneadh le bruach an tsrutháin .i. Nant Peris. Cé ea, ní raibh aon dul as ach dul ann, rud ab fhollas gan an dara féachaint do dhéanamh ar an saol.

An tslí ó ba charrach cuasmhar, agus an carbad ó b'iseal bundúnach, amach leis an té Diarmuid go ndeachaigh go misniúil meidhreach i muinín a dhá bhonn féin agus an sruthán ag tibearsain go hoighreata seodmhar an gleann anuas ar a chlé-thaobh. Is amhlaidh sin a ráinig siad go háit agus go hionad a raibh súil agus coinne leo dochum thaifeadadh an cheoil. 'Tá muid ann,' ar siad d'aonghlór faobharghlan maille le faoiseamh mór agus gairdeachas nár bheag.

An stiúideo? I mbroinn an tseanchró bhó-stairiúil sin is ea a lig an dís scíth go cionn tamaill bhig iar sin. Agus ní snigín ná naigín caifí a thug an Fathach Teicneora dóibh (.i. Dow ainm an teicneora sin) le n-ól ach galún groí galach gorbhraonach. Ar ámharaí an tsaoil seo, do bhí morc mór tine arna lasadh i gcúinne den chró-stiúideo sin, agus níl insint ná aithris ar na lasracha leabharfhada a bhí ag loisceadh an aeir go fraochta fiúntach.

An uair do bhí tíoradh na gcolpaí agus téamh na mbos agus gor an dá ghrua déanta ag an triar tréan-ealaíontóirí is ea labhair an Fathach Teicneora i gcanúint na tíre sin. 'Com-on-aigí!' ar sé, 'óir le titim na hoíche tiocfaidh Púca an tSeaca dochum na háite seo arís, agus cuirfidh sé na seacht nglas agus na seacht ngeimheal crua doscaoilte seaca ar gach bonn agus acastóir, ar gach linn agus lochán, ar gach ísleán agus gach ardán go héirí gréine i mbáireach, agus is mithid ceol do sheinm!'

Sméideadh ná smachladh faoi ná thairis ní dhearna an dubhfholtach dea-cheoltóra ach trí ghléas ceoil do thobtharraingt as a mhála aníos. Agus is iad trí ghléas ceoil do bhí aige .i. Lon, Fuiseog agus Bonnán. An Lon ba mhion, agus is aduain uaigneach an glór a bhí aige, amhail fead an éin ar an

gcaobh is airde nuair atá an chéad réalt ag breacadh le héag an lae. An Fhuiseog do bhí chomh héadrom le cleite i ndáil soirbhghaoithe lá aoibhinn Bealtaine ar shliabh gan neantóga, agus a glór ba bhinne ná seacht gcláirseach á spreagadh ag seachtar spéirbhan i lios cailce ar chladaí síormhacnasacha na Gréige. An Bonnán ba mhórfhliúit bhunleathan a gcuirfeadh mac míosa a dhorn go caol ins gach poll de na poill bhéalspréite do bhí ann.

Is ansin do chuir an té Diarmuid an buidéilín íocshláinte lena bhéal gur lig oiread den uisce beatha faoina dhrad agus faoina cháir 's a dhéanfadh bealú na scornaí dó, agus biorú an cheadail, agus múscailt an cheoil. Gur dhún a dhá shúil, gur iadh a dhá rosc, gur smaoinigh go dian dílis ar chách dá lucht aitheantais dá bhfuil ar lár, agus fós ar chách dá chairde ionmhaine dá maireann, agus fós ar thaisí a shinsear féin i gcré na tíre, agus fós ar a mhuintir féin thar lear, ar a shliocht agus sliocht a shleachta do bhí i gcéin i seacht dtír na cruinne, agus fós ar a chéile dhil do bhí ag feitheamh ar scéala uaidh go ceanúil agus go foighdeach, agus fós ar gach tapa agus ar gach míthapa dár bhain dó lena linn ar a shiúlta agus ar a sheachrán dó ó chríoch go críoch ar thóir éan na gcleití óir agus ar thóir thobar na síoraíochta.

An chéad nóta a bhain sé as an adhmaid mínálainn, do mheallfadh an t-éan ón gcaobh. An dara nóta do mheallfadh an gabhar ón sliabh. An treas nóta do mheallfadh an scáth ón uaimh. An ceathrú nóta do chuirfeadh straois ar bhéal an chait. An cúigiú nóta do leigheasfadh laoch lag-ghonta leonta. An seiseadh nóta do chuirfeadh suan ar mhnaoi ar a leaba luí seoil. An seachtú nóta, do mheallfadh na réalta ón spéir anuas go ndéanfaidís brat drúchta ar an bhféar maidin shéimh shamhraidh. Agus níl anáil nár tharraing an t-análaí as sin go cionn tráth ama agus aimsire nuair lig sé lúbín cascheoil go caolach agus fead fonnmar go frathacha dá réir.

Ciodh trácht, *tempus fugit*, agus labhair an Fathach Teicneora i mbolgchanúint chríocha Sheáin Bhuí, agus is éard a dúirt: 'Túdh mush méc hést, maidh frins, bícas sún the sunn bhuil haf sett!' Is dó ab fhíor óir do bhí ina chrónú iarnóna, agus ba róghearr go mbeadh Púca an tSeaca ag bradmharcaíocht sa ngleann aríst agus eangach iarannseaca á scaradh aige thar an ngleann agus thar an roschoill dhuibheagánach dhorcha.

Is ansin do scoireadh den cheol agus den chlaisceadal i.e. thit socht ar Lon, tost ar Fhuiseog, ciúnas ar Bhonnán. Agus na lasracha leabharfhada do bhí

ag líochán an aeir go lánsantach ó mheánlae i leith sa gclúid agus sa gclutharchúinne, is amhlaidh do ligeadh i laghad agus i leisce iad gan lón gan lánfhreastal ionas gur mhithid an láthair do thréigean go héasca agus go hioscaidbhealaithe. ‘Cuirimis na málaí i mbút an chairr agus tugaimis aghaidh le fána ar an mbóthar mór ionas go dtig linn filleadh ar an teach iostais gan dua gan deacair,’ arsa Ceri ap Matho. Chuir, thug, d’fhill.

Ag sin *Eachtra Dhiarmada i dTír Phúca an tSeaca*. Má tá bréag ann bíodh, is leathar circe, bróga feamainne, agus stocaí bainne ramhair a bhí ormsa agus mé á inseacht, agus ní gnó dhom feasta ach éisteacht an cheirnín do fhágáil fút féin, a léitheoir dhil. Agus cuirim mo sheacht mbeannacht leis an scríbhinn seo ó Thír Phúca an tSeaca siar go hÉirinn agus go Fódla na dtéad mbinn.

Diarmuid Johnson, 2023